

Talabalar kognitiv jarayonlarini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari

O'ktamova Shohista Odilbek qizi – UrDU Psixologiya(f.t.b) ixtisosligi
1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqola talabalar kognitiv jarayonlarini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari va ahamiyati, talabalar kognitiv jarayonlarini rivojlantirish usullari to'g'risidagi ma'lumotlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: kognitiv jarayonlar, kognitiv faoliyat, kognitiv psixologiya, bilish jarayoni, diqqat, xotira, tafakkur, tasavvur qilish.

Kognitiv jarayonlarni o'rganish xorijiy psixologiyaning eng mashhur ilmiy yo'nalishlaridan biridir, chunki insonning tashqi dunyo bilan o'zaro ta'siri uning faoliyati va faoliyati tufayli mumkin. Faoliyat insonning aqliy fazilatlarini, uning mustaqilligi va tashabbuskorligini shakllantirishning ajralmas shartidir.

Kognitiv faoliyat pedagogik hodisa sifatida ikki tomonlama o'zaro bog'liq jarayondir: bir tomondan, kognitiv faoliyat o'quvchining o'zini o'zi tashkil etishi va o'zini o'zi anglash shaklidir; ikkinchi tomondan, kognitiv faoliyat o'qituvchining o'quvchining bilish faoliyatini tashkil etishdagi alohida harakatlarning natijasi sifatida qaraladi.

Kognitiv faoliyat - talabalarning yangi bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lish, bilish doirasini kengaytirish uchun turli xil usullaridan foydalanishga doimiy ehtiyojini aks ettiradi.

Kognitiv faoliyatni shaxsiy darajada shakllantirish muammosi, ilmiy manbalar tahlili bo'yicha, kognitiv faoliyat motivatsiyasini va kognitiv qiziqishlarni shakllantirish usullarini hisobga olish bilan bog'liq. Kognitiv faoliyatni talaba shaxsiyatining barcha jabhalarining namoyon bo'lishi sifatida ko'rib chiqish mumkin: bu yangilikka qiziqish, muvaffaqiyatga intilish, o'rganishdan zavqlanish, shuningdek, o'quv jarayonidagi muammolarni hal qilishga bo'lgan munosabat.

“Kognitiv” termini bilish degan ma'noni anglatadi. Ushbu tadqiqot yo'nalishlari asosan 1960-yillarda shakllangan bo'lib, uning rivojlanishining birinchi bosqichi natijalari 1967-yilda nashr etilgan V.Nayserning “Kognitiv psixologiya” monografiyasida umumlashtirilib, psixologik fikrning yangi

yoʻnalishiga nom berdi. R. Solso keyinchalik nashr etilgan xuddi shu nomdagi kitobida kognitiv psixologiya odamlarning dunyo haqidagi maʼlumotni qanday qabul qilishini, bu maʼlumotlarning shaxs tomonidan [qanday ifodalanishini](#), uning xotirada qanday saqlanadi va bilimga aylanishini va bu qanday ekanligini oʻrganadi, deb yozadi. bilim bizning eʼtiborimiz va xatti-harakatlarimizga taʼsir qiladi.

Kognitiv jarayonlarni oʻrganuvchi tadqiqotlar oʻz ichiga - sezgilardan tortib idrok etish, naqshni [aniqlash](#), xotira, kontsepsiyani shakllantirish, [fikrlash](#), tasavvur qilishni qamrab oladi. Kognitiv psixologiyaning bir necha oʻn yilliklar davomida koʻplab mamlakatlarda keng tarqalgan asosiy yoʻnalishlari odatda kognitiv tuzilmalarning rivojlanish psixologiyasi muammolari, til va nutq psixologiyasi, kognitiv nazariyalarni ishlab chiqish boʻyicha tadqiqotlarni oʻz ichiga oladi. inson va sunʼiy intellekt. Kognitiv psixologiyaning paydo boʻlishi baʼzan xorijiy (birinchi navbatda Amerika) psixologiya fanida oʻziga xos inqilob deb ataladi.

Jahon psixologiyasida kognitiv jarayonlardan quyidagilar eksperimental oʻrganiladi :

1. Diqqat. (Diqqat sifati)
2. Xotira. (Xotira turlari)
3. Tafakkur. (Fikrlash turlari)
4. Tasavvur qilish.
5. Aql-idrok.

Kognitiv qobiliyatlarga quyidagilar kiradi:

I) fiziologik: koʻrish, [eshitish](#), teginish, hidlash, taʼm bilish qobiliyati; rivojlangan mehnat qobiliyati;

II) intellektual:

1) anglash, mantiq, idrok, qarama-qarshiliklarni koʻrish va hal qilish, materialni tahlil qilish va sintez qilish, butunning elementlari va qismlari oʻrtasidagi munosabatlarni oʻrnatish qobiliyati;

2) gʻoyalar, usullar toʻgʻrisida qadr-qimmatni shakllantirish qobiliyati, tanlangan vaziyatda oʻzini oʻzi belgilash, tezkor qaror qabul qilish qobiliyati;

3) ilgari oʻrganilgan prinsiplar, usullar, jarayonlarni yangi vaziyatni hal qilishda qoʻllash, bilimlarni maʼnaviy va moddiy shakllarda gavdalantirish.

Ijodiy fazilatlar subʼektiv yoki obʼektiv yangi taʼlim mahsulotini yaratishni taʼminlaydi. Ijodiy fazilatlar quyidagilardan iborat:

1) xissiy - emotsional sifatlar: ilhom, tasavvur, fantaziya, assotsiativlik, xayolparastlik;

2) kreativlik, yangi g‘oyalarni yaratish qobiliyati;

3) muammoni hal qilish uchun qo‘llaniladigan turli vositalar, usullari, ularni izlash eng yaxshi kombinatsiya va ob‘ektning o‘zgarishi tashxisi, uning rivojlanish dinamikasi;

4) gipotezalarni shakllantirish, nazariyalarni ishlab chiqish.

Tashkiliy fazilatlar bilim va ijodkorlikni tashkil etishda namoyon bo‘ladi, ularga quyidagilar kiradi:

1) maqsadlarni belgilash va ularga erishish, faoliyatni rejalashtirish, faoliyat bosqichlarini sozlash, introspeksiya va o‘zini o‘zi obektiv [baholay olish qobiliyati](#);

2) ta‘limning boshqa sub‘ektlari va tashqi dunyo bilan o‘zaro munosabatda bo‘lish qobiliyati, bahslasha olish qobiliyati;

3) boshqalarning ijodini tashkil qilish, birgalikda bilim va g‘oyalarni yaratish qobiliyati.

Ta‘lim jarayonida ijodiy va kognitiv fazilatlarining barcha guruhlari aniqlanishi va rivojlanishi kerak.

Kognitiv fazilatlar o‘rganilayotgan fanlar, bob, alohida bo‘limlar, mavzular bo‘yicha ham global miqyosda, ham ma‘lum bir ta‘lim maqsadlarini shakllantirishda qo‘llanma bo‘lib xizmat qiladi. Intellektual [rivojlanish](#), o‘quv jarayonini individual idrok etish va talabalar tomonidan o‘quv mashg‘ulotlarini o‘tkazishning zamonaviy usullaridan ijodiy foydalanish samara beradi.

Kognitiv jarayonlarni shakllanishi kognitiv psixologiyaning bir qator cheklovlari va kamchiliklariga qaramay, yo‘nalish vakillari bilish jarayonini mohiyatini ochib beruvchi ko‘p muhim ma‘lumotlarga ega bo‘ldilar va individual kognitiv jarayonlarning ko‘plab qonuniyatlari o‘rnatildi. Masalan, inson xotirasida bilimlarning ifodalanishi, idrok etishning subyektivligini ta‘minlovchi mexanizmlarni va boshqalarni o‘rganish natijalari juda qiziq. Bundan tashqari, “funktional” yondashuv doirasida e‘tiborga olinmagan turli kognitiv jarayonlarning aloqasi ishonchli tarzda ko‘rsatilgan. Kognitiv faoliyatni takomillashtirish usullari talabada bilim, malaka va ko‘nikmalarini oshirishga, talabalarning dunyoqarashi, ma‘naviy, estetik fazilatlarini rivojlanishiga hissa qo‘shadi, shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish, talabalarning salohiyatini aniqlashga yordam beradi. Kognitiv

qiziqishni qondirish talaba bilimidagi bo‘shliqlarni to‘ldirishga yordam beradi. Bilimga bo‘lgan qiziqishi yetarli darajada rivojlanmagan bola darsda passiv bo‘ladi, vazifalarni bajarishga, bilimlarni o‘zlashtirishga va o‘rganishda ijobiy natijalarga erishishga intilmaydi.

Xulosa qilib aytganda, ta‘lim jarayonida kognitiv faoliyatni faollashtirishning turli usullari qo‘llaniladi, ularning asosiylari shakllar, usullar, o‘qitish vositalarining xilma-xilligi, yuzaga keladigan vaziyatlarda talabalarning faolligini rag‘batlantiradigan ularning kombinatsiyalarini tanlashdir.

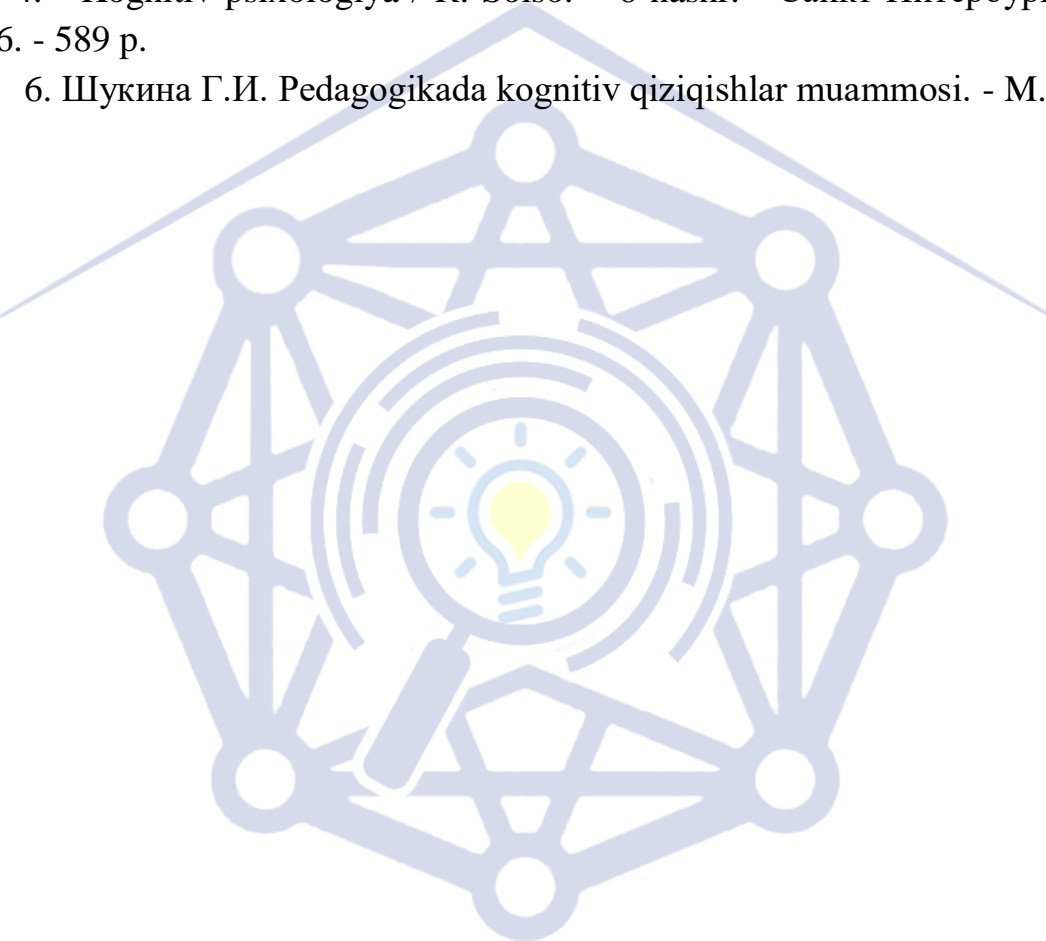
Ta‘lim jarayonida kognitiv jayonlarni faollashtiruvchi ta’sirlar quyidagicha:

- ✓ fikringizni himoya qilish;
- ✓ munozara va munozaralarda qatnashish;
- ✓ guruhdoshlaringizga va o‘qituvchilaringizga faollashtiruvchi savollar bering;
- ✓ guruhdoshlarning javoblarini tahlil qiling;
- ✓ javoblarni baholash va dalillash;
- ✓ ortda qolayotgan guruhdoshlarga mavzuni o‘zlashtirishga yordam bering;
- ✓ guruhdoshlarga tushunarsiz joylarni tushuntirish;
- ✓ kognitiv vazifa (muammo) ning mumkin bo‘lgan yechimining bir nechta variantlarini toping;
- ✓ o‘z-o‘zini tekshirish, shaxsiy kognitiv va amaliy harakatlarni tahlil qilish holatlarini yaratish;
- ✓ kognitiv muammolarni ularga ma‘lum bo‘lgan hal qilish usullarini kompleks qo‘llash orqali hal qilish.

Shuningdek, mashg‘ulotning muayyan usullari va shakllarini tanlashda, birinchi navbatda, samarali natijaga intilish kerak. Shu bilan birga, talaba nafaqat olingan bilimlarni tushunish, eslab qolish va takrorlash, balki ular bilan ishlash, amaliyotda qo‘llash, rivojlantirish qobiliyatini ham talab qiladi, chunki ta‘lim samaradorligi darajasi ko‘p jihatdan talabaning o‘quv va kognitiv faoliyatining faolligi, bilim darajasiga bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Андерсон Ж. Когнитивная психология. СПб.: Питер, 2002.
2. Величковский Б.М. Когнитивная наука. Основы психологии познания. В томах. М.: ИЦ “Академия”, 2006
3. Eysenck M., Keane M. Cognitive Psychology: A Student`s Handbook.
4. Kognitiv psixologiya / R. Solso. – 6 nashr. - Санкт-Петербург: Питер, 2006. - 589 p.
6. Шукина Г.И. Pedagogikada kognitiv qiziqishlar muammosi. - M., 2007.

Research Science and Innovation House

